Lausunto maaseutupoliittiseen selontekoon sivistysvaliokunnan näkökulmasta

Helsingin yliopiston Ruralia-instituutin asiantuntijat ovat olleet monella tavalla tuottamassa tietopohjaa maaseutupoliittiseen selontekoon ja prosessi on ollut osallistava. Selonteossa on hyvin taustoitettu erilaisten maaseutualueiden tilaa sekä tulevaisuuden haasteita ja mahdollisuuksia. Lausunnossa kommentoidaan neljää suositusta, jotka ovat mielestämme oleellisia erityisesti sivistysvaliokunnan näkökulmasta ja liittyvät yliopistojen toimintaan suomalaisen maaseudun kehittämisen tukemisessa.

Suositus 5: Uudistetaan maaseudun talouden rakenteita sen potentiaalin täysimääräiseksi hyödyntämiseksi

Lausuntokommentti: Suomessa on parlamentaarinen tavoite nostaa TKI -rahoitus 4 %:iin BKT:sta. Mikäli kasvava julkinen rahoitus ohjataan nykyisenkaltaisiin rahoitusinstrumentteihin, suuri osa maaseudun kasvupotentiaalia omaavista pk-yrityksistä jää edelleen toiminnan ulkopuolelle. Olisi erittäin tärkeää kehittää uudenlaisia, vahvasti yrityslähtöisiä tapoja edistää tutkimustiedon soveltamista maaseudun pk-yrityksissä.

Uuden EU-ohjelmakauden suunnittelu on käynnistymässä ja kansallinen NRPP-ohjelma tulee olemaan maaseudun kannalta erittäin merkittävä. On tärkeää, että maaseutualueiden erityispiirteet ja maaseutuyritysten resurssit ja toimintalogiikka huomioidaan tuettavia toimenpiteitä suunniteltaessa. Pk-yritysten ja yliopistojen yhteistyön keskeinen tavoite on syytä kirkastaa yritysten menestymiseen ja kestävään kasvuun. Tämä on syytä huomioida myös yliopistojen tulosohjauksessa. Tällä hetkellä tällaisiin hankkeisiin ei ole yliopistojen puolelta riittäviä kannusteita, vaikka vahvasti yritysten liiketoiminnan kehittymistä tukevat hankkeet olisivat tärkeitä myös niihin osallistuvien opiskelijoiden työllistymisen näkökulmasta.

Suositus 7: Varmistetaan maaseudun talouden rakenteiden uudistuminen parantamalla osaamisen, koulutuksen ja omistajavaihdosten edellytyksiä

Lausuntokommentti: Maaseudun pk-yrityksissä on merkittävä kasvu- ja kehityspotentiaali. Ne myös käytännössä tulevat toteuttamaan kestävyysmurroksen edellyttämät investoinnit ja varmistamaan huoltovarmuuden toteutumisen. On tärkeää turvata maaseudun pk-yritysten edellyttämän osaavan työvoiman saatavuus ja yrittäjien eläköityessä jatkajien löytyminen.

Yliopistojen tulosohjaus ei nykyisellään tue laajaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta vaan valmistuvat ikäluokat ja kansainväliset opiskelijat pakkautuvat muutamiin suurempiin kaupunkeihin. Yliopistoja palkitaan nopeasta ja varmasta valmistumisesta, eikä yhteistyömallien rakentaminen esimerkiksi maaseudun pk-yritysten tai maaseudun kehittämiseen erikoistuneiden organisaatioiden kanssa ole niille kustannustehokasta.

Selonteon hengessä olisi toivottavaa, että yliopistojen tulosohjausta kehitettäisiin suuntaan, joka palkitsisi selvästi nykyistä enemmän yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta, eli käytännössä siitä, että opiskelijat työllistyvät ja että yhteistyötä tehdään laajasti suomalaisen työelämän kanssa. Tähän on jo olemassa monenlaisia ja testattuja toimintamalleja, joita on kehitetty sekä yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen yhteistyönä että erityisesti kuudessa suomalaisessa yliopistokeskuksessa. Toiminta ja sen kehittäminen on kuitenkin riippuvaista alueellisesta projektirahoituksesta, koska kytkös yliopistojen tulosohjausmalliin on heikko. Korkeakoulutettujen määrän (50 %) kasvattamisen lisäksi olisi tärkeää tarkastella tavoitteen toteutumista myös alueellisesti. Tarvitaan malleja, jotka kannustavat yliopistoja yhteistyöhön ja palkitsevat alueellisesti kattavasta vaikuttavuudesta ja vastaamisesta myös maaseudulla

ilmeneviin korkeakoulutettujen osaajien tarpeeseen. Tätä tukevat myös monien koulutusorganisaatioiden ja -tasojen elinikäisen oppimisen palvelut.

Suositus 15: Vahvistetaan maaseutututkimusta ja -opetusta sekä koordinointia

Lausuntokommentti: Maaseudun kokonaisvaltaisen tutkimuksen ja kehittämisen toistaiseksi vahvinta aikaa yliopistoissa elettiin 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Silloin eri yliopistoihin perustettiin alan professuureja ja opetus tarjoiltiin opiskelijoille Ruralia-instituutin koordinoiman yhteisen Rural Studies -opintokokonaisuuden kautta. Merkittävä osa suomalaisen maaseutupolitiikan nykyisistä innovaattoreista ja toteuttajista on tuon koulutuksen kasvatteja. Yliopistojen tulosohjaus 2010-luvulla poisti yliopistojen välisen yhteistyön kannusteet ja pääosa kansallisista, yliopistojen välisistä opetusverkostoista lakkautettiin. Rural Studies -yliopistoverkostoa pystyttiin jatkamaan hieman muita pidempään, mutta senkin rahoitusongelmat johtivat lopulta (2014) ohjelman lopettamiseen. Maaseutututkimukseen suoraan ohjattu tutkimusrahoitus on vähentynyt trendinomaisesti koko 2000-luvun. Nykyisin tällainen erityiskohdennettu rahoitus on käytännössä loppunut.

Yliopistojen tulosohjaus (mm. ristiinopiskelu-sopimukset) on viime aikoina kehittynyt positiiviseen suuntaan, mikä voisi kannustaa uudelleen Rural Studies -tyylisen kokonaisuuden luomiseen yliopistojen yhteistyönä. Varsinaista maisteriohjelmaa kustannustehokkaampi keino olisi vahvasti profiloituva sivuainekokonaisuus (esim. 30 opintopistettä), sillä maaseudun kehittäminen hyötyy siitä, että aiheen pariin tulevilla opiskelijoilla on monipuolinen ja erilainen tiedetausta. Kuten selonteossa kuvataan, alan professorit ovat yhtä lukuun ottamatta (Luke) eläköityneet ja alalla on selvä osaamisvaje. Toivomme, että selonteko tarjoaisi selvän yhteiskunnallisen tilauksen ja selkänojan edistää alan yliopistollista tutkimusta ja opetusta Suomessa. Vaikka yliopistoilla on akateeminen vapaus suunnata tutkimusta haluamallaan tavalla, vahva yhteiskunnallinen kysyntä yleensä ratkaisee asioiden etenemisen käytännössä. Helsingin yliopiston Ruralia-instituutti on omalta osaltaan valmis tarttumaan maaseutututkimuksen ja opetuksen kehittämisen haasteeseen Suomessa ja voi tarvittaessa koordinoida kuvatun opetuskokonaisuuden luomista.

Suositus 16: Perustetaan kansallinen maaseudun seurantakeskus systemaattista maaseututiedon koontia ja analysointia varten

Lausuntokommentti: Suositus on kannatettava ja Luke toimijana luonteva. Toimintamallissa on kuitenkin hyvä huomioida suomalaisen maaseutupolitiikan ja tutkimuspohjaisen kehittämisen historia, joka on perustunut vahvaan verkostomaiseen toimintatapaan. Syntyvien aineistojen hyödyntämisen ja maaseudun ”tilannehuoneen” vaikuttavuuden kannalta on tärkeää, että myös maaseutututkimuksessa aktiiviset yliopistot ja ammattikorkeakoulut voivat osallistua maaseudun seurantakeskuksen toiminnan ja tietotarpeiden kehittämiseen.

Sami Kurki

Johtaja, professori

Ruralia-instituutti, Helsingin yliopisto

https://www.helsinki.fi/fi/ruralia-instituutti